

УДК 332.14

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.20>**Савченко Т.В.**

кандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7990-1570>

Родіна О.В.

здобувачка ступеню доктор філософії,
старша викладачка,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3215-9521>

Savchenko Tetyana

Odessa National Technological University

Rodina Olga

Dnipro State Agrarian and Economic University

УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ

CONDITIONS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF REGIONAL FOOD MARKETS

Базуючись на проведеному аналізі літературних джерел сформовано власне визначення поняття «продовольчий ринок». Узагальнено загальні характеристики та можливості функціонування продовольчого ринку у контексті їх структурного розподілу. Розглянувши особливості функціонування регіональних продовольчих ринків узагальнено ряд чинників, які впливають на діяльність таких ринків. Визначено ряд переваг і недоліків щодо реалізації продукції місцевими виробниками на регіональних продовольчих ринках. Обґрунтовано умови для ефективного функціонування регіональних продовольчих ринків, а саме: формування здорового конкурентного середовища, збалансована взаємодія ринкових механізмів регулювання ринку, створення ефективних інвестиційних та кредитних механізмів, забезпечення комфортних умов реалізації продукції на регіональному ринку для усіх його учасників, впровадження державної підтримки інтересів національного і регіонального виробника.

Ключові слова: продовольчий ринок, регіональний продовольчий ринок, ефективне функціонування, фактори, структурний розподіл.

Based on the analysis of literary sources, a proper definition of the concept of “food market” was formed – it is a system of certain economic relationships between consumers and producers of agricultural products on the basis of supply and demand, provided by production, economic and logistical connections between agriculture, food industry and trade food products. The main characteristics and possibilities of the functioning of the food market in the context of their structural distribution are summarized. Since, it is necessary to consider the structure of the food market both as a set of regional markets for the sale of a specific type of product, where producers compete with each other, and as a set of industries that provide not only production, but also distribution and storage of these products. Having considered the features and basic conditions of functioning of the regional food market, a number of factors affecting the effective functioning of such markets are summarized. It was determined that the level of development of the food market can be characterized by analyzing the dynamics of the main macroeconomic indicators. A number of advantages and disadvantages regarding the sale of products for local producers on regional food markets have been determined. The conditions for the effective functioning of regional food markets are substantiated, namely: the formation of a healthy competitive environment that would ensure both the saturation and balancing of products on the market and the maintenance of an equal weight between supply and demand; balanced interaction of market mechanisms of market regulation and state-administrative levers; creation of effective investment and credit mechanisms; creation of such conditions for both manufacturers and intermediaries

for the sale of products on regional markets, which make it possible to satisfy the interests of consumers as much as possible; the state should primarily protect the interests of the national producer, and the local authorities should protect the interests of the regional (local) producer, which provides jobs, which means a stable income for the population in the regions, which in turn creates a stable demand in consumer markets.

Key words: *food market, regional food market, effective functioning, factors, structural distribution.*

Постановка проблеми. Ефективне функціонування регіональних продовольчих ринків, це перш за все запорука продовольчої безпеки України. Саме на регіональні продовольчі ринки покладається відповідальність за забезпечення продуктами харчування та продовольчими товарами населення певного регіону. Враховуючи соціально-економічне значення продовольчих ринків безперечною необхідністю стає наявність механізмів для держаного та регіонального регулювання розвитку цих ринків, з одночасним забезпеченням та підтримкою регіональних виробників продукції та споживачів через контроль за якістю та цінами на продукцію. Тому, з урахуванням соціальної кризи, що склалася в країні внаслідок пандемії та військової агресії, пошук механізмів для збалансування інтересів попиту та пропозиції на регіональних продовольчих ринках набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практичні та теоретичні засади функціонування продовольчих ринків висвітлюють у своїх працях такі українські вчені як: Дзюбенко Н.О., Карпенко Н.В., Постоечко К.І., Трохимець О.І., Рябенко К.М., Сенишин О.С., Сичевський М.П., Юзефович А.Е., Коваленко О.В., Звягінцева О.Б., Гомелько Т.В., Зинчук Г.М., Страшинська Л. В., розкриваючи сутність, функції, структуру та механізми функціонування продовольчих ринків. Але, малодослідженими залишаються аспекти регулювання діяльності саме регіональних продовольчих ринків та пошуку механізмів підвищення їх ефективності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення умов забезпечення ефективного функціонування регіональних продовольчих ринків та обґрунтування напрямків щодо підвищення ефективності їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Продовольчий ринок характеризується нестабільністю споживання: залежність від цінової політики, висока конкуренція, значний вплив рівня попиту на продукцію на зовнішніх ринках; нестабільність зовнішнього і внутрішнього середовища: політичної ситуації, демографічна криза, погодні умови. Тобто, з'являється ще одна важлива характеристика сучасного ринку – емерджентність (англ. emergent – такий, що виникає раптово), що підсилює процеси нестабільності, які є характерними в тому числі і для продовольчого ринку [1, с. 8].

Продовольчий ринок – «це сукупність соціально-економічних відносин у сферах виробництва та обігу, що визначають вузлові аспекти руху аграрної продукції через купівлю (продаж), тобто він віддзеркалює реальні процеси відтворення аграрних продуктів і сфери товарного обігу, що базуються на чисельних організаційно-економічних методах використання ринкових важелів» [2, с. 8].

Між тим, аналіз наукової літератури [3, с. 6; 4, с. 9; 5, с. 7] показав, що більшість авторів розглядають продовольчий ринок «як систему відносин щодо купівлі-продажу» і в той же час, дав можливість сформулювати наступне визначення поняття: «продовольчий ринок» – це система певних економічних взаємовідносин між споживачами та виробниками сільськогосподарської продукції на підставі попиту та пропозиції, що забезпечуються виробничими, економічними та логістичними зв'язками між сільським господарством, харчовою промисловістю та торгівлею продовольчими товарами.

У свою чергу, регіональний продовольчий ринок розглядають як «підсистему товарно-грошових та організаційно-економічних відносин, що формуються у процесі

купівлі-продажу товарів і послуг, для розвитку яких у межах відповідної території склалися сприятливі соціально-економічні умови для здійснення господарської діяльності задля задоволення потреб населення» [6, с. 44].

Надаючи характеристику процесам управління, що відбуваються на регіональних продовольчих ринках, необхідно зазначити ті протиріччя інтересів, що виникають у процесі галузевого і публічного (регіонального) управління [7, с. 15]. З одного боку розвиток регіонального підприємництва сприяє поповненню місцевих бюджетів, підвищенню рівня зайнятості населення регіону, посиленню конкурентоспроможності регіону в цілому, а з іншого боку галузеве підпорядкування підприємств – виробників, які можуть входити до певних об'єднань (холдингів, концернів) повинні реалізовувати інтереси та корпоративне бачення розвитку підприємств в межах галузі. Тому саме погодження цих інтересів, ліквідація цих протиріч, шляхом погоджень і домовленостей між бізнесом та місцевою владою саме і сприятиме розвитку не тільки регіональних ринків, так і посиленню міжгалузевих зв'язків.

Процеси глобалізації активно впливають на формування продовольчого ринку України. Через те, що зростає роль не тільки конкуренції на внутрішньому ринку серед виробників продукції, а й посилюється конкуренція на зовнішніх ринках. Навіть при сприятливих кліматичних умовах, земельних і трудових ресурсах вирішальну роль відіграє досконалість технологій, що використовує товаровиробник, бо саме це у підсумку обумовлює рентабельність виробництва, прибутковість підприємства та гнучку цінову політику. Все це і обумовлює перелік факторів забезпечення завантаженості виробничої потужності виробників продовольчої продукції.

Досліджуючи процеси діяльності продовольчих ринків, варто зазначити, про основні напрямки, що характеризують ринки та особливості їх функціонування у контексті структурного розподілу, що представлено на рисунку 1.

Таким чином, можемо розглядати структуру продовольчого ринку і як сукупність регіональних ринків з продажу конкретного виду продукції, де виробники конкурують між собою, і як сукупність галузей, що забезпечують не тільки виробництво, а і розподіл та зберігання цієї продукції.

Важливу роль для виробництва продовольчої продукції відіграє агропромислова інтеграція, яка відображає «поєднання сільськогосподарського виробництва з переробною промисловістю та іншими галузями народного господарства» [8]. Саме інтеграційні процеси спрямовані на підвищення ефективності виробництва агропромислової продукції, взаємодії попиту, пропозиції та ціноутворення, економічної конкуренції, логістичної системи. Але неузгодженість та нечітке визначення пріоритетності реалізації продукції на внутрішньому або зовнішньому ринку відіграє роль у деяких випадках як дестабілізуючий фактор. З'являється тісний зв'язок між процесами попиту та ціноутворення між зовнішнім та внутрішнім ринком.

Узагальнюючи особливості функціонування регіональних продовольчих ринків окремо говоримо про територіально виокремлені ринки, які є частиною національної економіки і є місцем здійснення купівлі – продажу та підґрунтя для розвитку організаційно – економічних зв'язків виробництва і споживання, що в свою чергу регулюються механізмами збалансованості між попитом та пропозицією.

Функціонування регіональних продовольчих ринків відбувається під постійним впливом певних факторів, від яких частково залежить і рівень ефективності (рисунок 2). У свою чергу, необхідно не забувати про специфічні умови функціонування регіональних продовольчих ринків.

Важливо згадати, що попит на продовольчу продукцію також залежить від середнього рівня доходів населення країни, тому в Україні родини не мають змоги витратити на продовольство на рівні країн ЄС: 16–24% замість нинішніх 65–70%, що призводить до зменшення споживання основних продуктів лише в межах 50–65% фізіологічних норм харчування [12, с. 172].

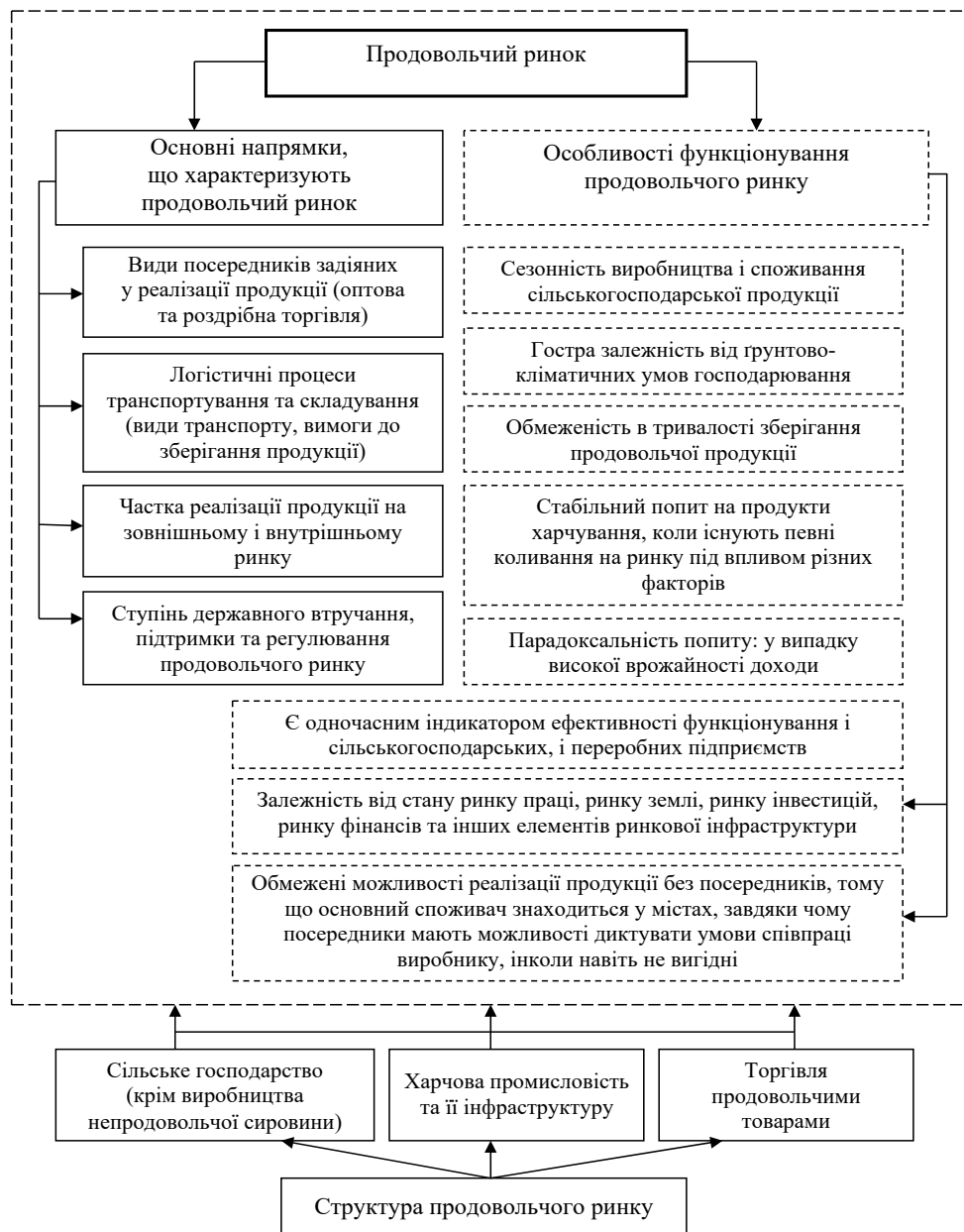

Рис. 1. Особливості функціонування продовольчих ринків у контексті структурного розподілу

Джерело: узагальнено і побудовано авторами за даними [9, с. 194; 10, с. 168; 11, с. 187]

Для активного, зваженого, економічно та науково-обґрунтованого розвитку продовольчого ринку необхідне державне регулювання та відповідність управлінських рішень інтересам продовольчої безпеки, які здійснюються враховуючи принципи: системності, інноваційності, цілісності, адаптивності, ефективності, законності захисту, дотримання етики бізнесу [13, с. 24].

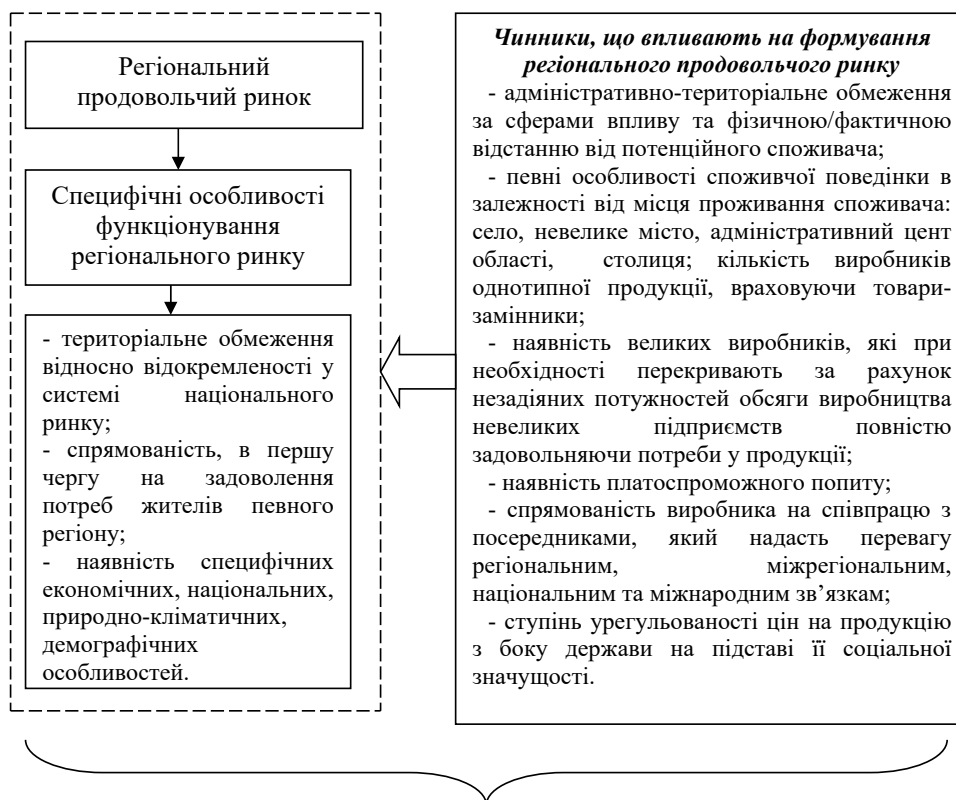

Рис. 2. Умови забезпечення ефективного функціонування регіональних продовольчих ринків

Джерело: побудовано авторами узагальнюючи дані [6, с. 44]

Також, на ефективність розвитку продовольчого ринку впливають: працююче антимонопольне господарство, активність та доцільність використання маркетингових інструментів, вільна та прозора конкурентна боротьба, доступність та прозорість інформації про продукцію, розгалужена система розподілу, гнучке ціноутворення.

Виходячи із зазначено, стійкий розвиток України можливий виключно за умови впровадження інноваційної моделі розвитку економіки, а значить пріоритетному регулюванні економіки завдяки ринковим механізмам та ефективним нововведенням в усіх сферах діяльності, ядром перетворень яких постає цілеспрямована стійка інноваційна державна політика, втіленням у життя якої займаються державні та регіональні законодавчі та виконавчі органи влади.

Рівень розвитку продовольчого ринку можна охарактеризувати за допомогою аналізу динаміки основних макроекономічних показників: якщо відбувається зростання національного виробництва, то відповідно збільшуються і доходи населення (купівельна спроможність), що в свою чергу стимулює розвиток малого і середнього підприємництва, як у виробничій, так і у торгівельній сфері стимулюючи активізацію економічною кон'юнктури країни в цілому.

Загалом, методологічні принципи функціонування регіональних продовольчих ринків, на думку Шпак Л.О. можна поділити на три групи [14, с. 6]: «...загальное-

кономічні (соціальної орієнтації, системності та комплексності, ефективності, саморегулювання, раціонального розміщення, самофінансування, цільового управління, наукової обґрунтованості, регіональності), організаційно-технологічні (територіального поділу праці, ієрархічності, зворотного зв'язку, державного управління, оптимального співвідношення централізації і децентралізації) і специфічні (історизму, варіантності, відповідальності, пріоритетності, збалансованості, пропорційності, рівномірності, функціональної інтеграції, доцільності і необхідності, суперництва і конкуренції)».

Для виробників реалізація продукції на регіональних продовольчих ринках має ряд переваг та недоліків, враховуючи їх територіальну приналежність (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки реалізації продукції для місцевих виробників на регіональних продовольчих ринках

Переваги	Недоліки
Можливість реалізовувати продукцію на місцевих ринках, що суттєво скорочує логістичні витрати	Враховуючи, що вибір виду діяльності та виробництва продукції враховує природно-кліматичні, географічні та ресурсні фактори, як правило, у одному регіоні, виробляють однакову продукцію декілька підприємств.
Завдяки територіальній приналежності населення регіону знає місцевих виробників і це підвищує позитивний імідж підприємств.	Так як на підприємствах працюють місцеві жителі це додає можливостей поширення інформації про підприємство, часто переходячи обмеження комерційної таємниці
Враховуючи попит на продукцію та маючи інформацію про демографію регіону, виробник має уявлення про місткість ринку та свою частку на ньому.	Потенційні виробничі можливості виробників продовольчої продукції значно вищі ніж сукупний попит на неї, що призводить до загострення конкурентної боротьби як на місцевих ринках, так і до підвищення логістичних затрат у зв'язку з намаганням реалізувати свою продукцію і у сусідніх регіонах.
Під тиском конкуренції підприємства вимушені постійно удосконалювати як виробництво, так і безпосередньо саму продукцію, враховуючи досягнення науково – технічного прогресу, що безумовно призводить до підвищення якості продукції	Спрямування фінансових ресурсів на модернізацію підприємства та підвищення якості продукції при одночасному утриманню цін на продукцію на рівні регіональних ставить виробника у жорсткі фінансові обмеження.
Можливість тісної співпраці як з підприємствами переробної промисловості, так і торговельними посередниками	Непередбачуваність часу і місця придбання товарів, а також обсягів їх закупівель

Джерело: складено авторами

Тому, для формування дієвої підтримки регіональних виробників продовольчих товарів необхідно забезпечити органи державного управління, регіональну адміністрацію та бізнес-структури потужними механізмами впливу, що базуються на реальній регіональній політиці, ставлячи за основну мету – формування інноваційної економіки та інноваційної державної політики.

Держава повинна в першу чергу захищати інтереси національного виробника, а місцеві органи влади саме регіонального (місцевого) виробника, що забезпечує робочі місця, а значить і стабільний дохід для населення в регіонах, що в свою чергу створює стабільний попит на споживчих ринках.

Висновки. Таким чином, для ефективного функціонування регіональних продовольчих ринків необхідним є:

- формування здорового конкурентного середовища, яке б забезпечувало як насичення та збалансування продукції на ринку так і підтримку рівноваги між попитом і пропозицією;
- інституціоналізація зваженої взаємодії ринкових механізмів регулювання ринку і державно-адміністративних важелів;
- створення ефективних інвестиційних та кредитних механізмів;
- забезпечення таких умов як для виробників, так і для посередників з реалізації продукції на регіональних ринках, які дозволяють максимально задовольняти інтереси споживачів.

Список використаних джерел:

1. Внутрішній ринок і торгівля України: структурно-інституціональна трансформація: монографія / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, А.Г. Герасименко та ін. ; за ред. В.Д. Лагутіна. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с.
2. Галич О.А. Економіко-організаційний механізм становлення ринку м'ясо-молочної продукції в регіоні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.07.02. Дніпропетровськ : ДДАУ, 2004. 25 с.
3. Дзюбенко Н.О. Соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого ринку в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук, спец. 08.00.03 / Луцьк, 2014. 20 с.
4. Карпенко Н.В. Господарські зв'язки в інфраструктурному комплексі продовольчого ринку України: монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2004. 122 с.
5. Саблук П.І. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції : практич. посіб. Київ : ІАЕ УААН, 2000. 558 с.
6. Безпарточний М.Г. Розвиток регіонального споживчого ринку в системі ефективного функціонування торговельних підприємств. *Регіональна економіка*. 2015. № 4. С. 43–50.
7. Івашова Л.М. Бондаренко Д.М. Публічне і галузеве управління економічним розвитком регіонів як предмет наукового дослідження. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3 (30). С. 14–22.
8. Агропромислова інтеграція: веб-сторінка. URL: <https://bit.ly/3SmUgzy> (дата звернення: 30.08.2022).
9. Постоєнко К.І. Структура ринку продовольчих товарів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 7. С. 194–198.
10. Сенишин О.С., Дзюбенко Н.О. Теоретичні засади дослідження продовольчого ринку. *Економічний вісник*. 2013. № 2. С. 164–171.
11. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні : монографія / за ред. Б.М. Данилишина. Київ : Профі, 2008. 532 с.
12. Трохимець О.І., Рябенко К.М. Продовольчий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 17 (Ч. 1). С. 171–178.
13. Сичевський М.П., Юзефович А.Е., Коваленко О.В., Куць О.І., Лузан Ю.Я. Стратегічний потенціал продовольчої системи України : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 162 с.
14. Шпак Л.О. Регіональні проблеми формування ринку торгівлі споживчими товарами: автореф. дис. канд. екон. наук за спец. 08.00.05. Київ, 2007. 20 с.

References:

1. Lahutina V.D. (2015) Vnutrishnii rynek i torhivlia Ukrainy: strukturno-instytutsionalna transformatsiia [Internal market and trade of Ukraine: structural and institutional transformation] (eds. Lahutin V.D., Umantsiv Yu.M., Herasyenko A.H.). Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 432 p. (in Ukrainian)
2. Halych O.A. (2004) Ekonomiko-orhanizatsiinyi mekhanizm stanovlennia rynku miaso-molochnoi produktsii v rehioni [The economic and organizational mechanism of the formation of the market of meat and dairy products in the region] (PhD Thesis), Dnipropetrovsk: DDAU, 25 p.
3. Dziubenko N.O. (2014) Sotsialno-ekonomichne prohnozuvannia rozvytku prodovolchoho rynku v Ukraini [Socio-economic forecasting of the development of the food market in Ukraine] (PhD Thesis), Lutsk, 20 p.

4. Karpenko N.V. (2004) *Hospodarski zv'iazky v infrastruktornomu kompleksi prodovolchoho rynku Ukrainy* [Economic relations in the infrastructure complex of the food market of Ukraine: monograph]. Poltava: RVV PUSKU, 122 p.
 5. Sabluk P.I. (2000) *Formuvannia ta funktsionuvannia rynku ahropromyslovoi produktsii* [Formation and functioning of the agro-industrial market]. Kyiv: IAE UAAN, 558 p. (in Ukrainian)
 6. Bezpartochnyi M.H. (2015) *Rozvytok rehionalnoho spozhyvchoho rynku v systemi efektyvnoho funktsionuvannia torhovelnykh pidpriemstv* [Development of the regional consumer market in the system of effective functioning of trade enterprises]. *Rehionalna ekonomika*, no. 4, pp. 43–50.
 7. Ivashova L.M., Bondarenko D.M. (2021) *Publichne i haluzeve upravlinnia ekonomichnym rozvytkom rehioniv yak predmet naukovoho doslidzhennia* [Public and sectoral management of the economic development of regions as a subject of scientific research]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, no. 3 (30), pp. 14–22.
 8. *Ahropromyslova intehratsiia: veb-storinka* [Agro-industrial integration: web page]. Available at: <https://bit.ly/3SmUgzy> (accessed 30 August 2022).
 9. Postoienko K.I. (2015) *Struktura rynku prodovolchykh tovariv* [The structure of the food market]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 7, pp. 194–198.
 10. Senyshyn O.S., Dziubenko N.O. (2013) *Teoretychni zasady doslidzhennia prodovolchoho rynku* [Theoretical foundations of food market research]. *Ekonomichni visnyk*, no. 2, pp. 164–171.
 11. Strashynska L.V. (2008) *Stratehiia rozvytku prodovolchoho rynku v Ukraini* [Food market development strategy in Ukraine]. Kyiv: Profi, 532 p. (in Ukrainian)
 12. Trokhymets O.I., Riabenko K.M. (2018) *Prodovolchyi rynek Uerainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Food market of Ukraine: current state and development prospects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 17 (1), pp.171–178.
 13. Sychevskyi M.P., Yuzefovych A.E., Kovalenko O.V., Kuts O.I., Luzan Yu.Ya. (2020) *Stratehichni potentsial prodovolchoi systemy Ukrainy* [Strategic potential of the food system of Ukraine]. Kyiv: NNTs «IAE». (in Ukrainian)
 14. Shpak L.O. (2007) *Rehionalni problemy formuvannia rynku torhivli spozhyvchymy tovaramy* [Regional problems of the formation of the consumer goods trade market] (PhD Thesis), Kyiv, 20 p.
-